

VYPRÁVĚNÍ V LITERATUŘE A VE FILMU

analogie více než jasná → film a literatura se vzájemně ovlivňují, spousta souvislostí

vyprávění = zprostředkované zobrazování nějakého děje (fiktivního nebo skutečného)

- sled příčinně a časově uspořádaných dějových prvků (motivů, dílčích témat...)
- mezi motivy navázán *kauzální vztah* (příčinná souvislost) → mají význam, až když se spoj do vyššího celku

FILMOVÉ VYPRÁVĚNÍ → vývoj

- počátky: *objektivní vyprávění* → filmový obraz = kopie skutečnosti
- 30. léta 20. stol.: *subjektivní vyprávění* → zachycuje duševní stavy hrdiny → filmy s komentářem, vyprávěné neviditelným autorem, retrospektivy, filmy vyprávěné od konce (oobohatilo to psychologický film)
- přelomové dílo: **Občan Kane** (Orson Welles, 1941) → netradiční techniky vyprávění
- konec 50. let: změny ve vyprávění → díla s abstraktním myšlenkovým obsahem, formálně jedinečné
- současnost: potřeba vynalézat různé formy filmového vyprávění

TECHNIKY VYPRÁVĚNÍ = narativní techniky

- má svou kompozici a kontextové postupy (pásmo vypravěče, pásmo postav, smíšená řeč...)
- vypravuje se **slovy, dialogy, zvuky**, respektive **obrazy**
- **literatura: popis (líčení)** = vystižení prostředí, prostoru + vlastností postav, rysů jejich charakteru...
X
- **film**: využívá jiné prostředky než slovo (to, co je v knize řečeno → nemusí být vyjádřeno slovem, ale obrazem + někdy je zbytečné používat slovo, když je využit obraz)
- př. **Daleká cesta** (Alfréd Radok, 1949) - <https://www.youtube.com/watch?v=zAVr9ere2FQ>

LINEÁRNÍ VYPRÁVĚNÍ (přímé) – základní typ vyprávění, klasická struktura narace

- např. filmy konce 50. let – **Vyšší princip** (Jiří Krejčík, 1960), **Romeo, Julie a tma** (Jiří Weiss, 1959)
- *klasická narace* → realistické líčení, psychologické prokreslení postav, co nejuvěrohodnější

čas: chronologické uspořádání

děj: dějové motivy „ukázněně“ za sebou → plynulost + ne překrývání a prolínání více dějů najednou

- divák tomu má rozumět (před expozicí nového dějového motivu má být předešlý uzavřen)
- občas vybočí z chronologické posloupnosti vršení událostí

postavy: jedna postava v popředí

- přímá charakteristika (dozvídáme se, co si jedna postava myslí o druhé)
- charakteristika nepřímá (zprostředkovaná promluvami, mimikou, gesty a jednáním postavy)
- divák → prostor vytvořit si vztah k postavám

prostředí: klasické, realistické zobrazení prostředí

styl: výsledkem originální koncepce režiséra

kamera (obraz) – neexperimentuje se (rozeznat obsah záběru, porozumět smyslu)

stříh – neviditelný průvodce příběhu (nevnímáme ho) + postupně i nelineární vypravěčské postupy

zvuk – snaha o věrohodnost promluv, prosazují se ruchy prostředí, redukuje se hudební doprovod

NELINEÁRNÍ VYPRÁVĚNÍ – složitější struktura (retrospektivy...)

- inspirace jinými narativními uměními – literaturou (nový román, absurdní drama) → mizí lineární líčení
- vyprávění → rozdrobeno na volněji (významově i časově) pospojovaný řetězec epizod
- oddramatizování → široce plynoucí tok dění s bohatou texturou spíše nevýznamných detailů
- nedefinovatelný antihrdina
- hroubí se klasická gradace líčení = omezena možnost směřovat k jedinému vyvrcholení – „otevřený konec“ → diváci mohou více dotvářet

čas: tematicky traumatizující 20. století + dílo formuje jako strukturně rozvolněné, oplývající nahodilostmi → dojem přirozeného plynutí, letmo zachycuje i drobné události

postavy a čas

- vnitřní svět postav blízce propojen s dějinami
- prolínání přítomnosti a minulosti: vzpomínky, přemítání, práce s časem: nelineární a zvrstvená
- návraty do minulosti postavy → verbálně, obrazovo-zvukové retrospektivy, flashbacky...
- subjektivní prožívání času
- dění často probíhá simultánně, zásada ukončení jedné časové linie a navázání jiné neplatí x víc rovin
- filmy nemají rámec
- vyvolání pocitu autenticity

- čas se vytratil nebo změnil v šířku (volně do toho zasahuje kreativita filmařů)
- děj** → vyprávění se zásadně proměnilo – rekonstruovat fabuli (děj) je jako skládat skládačku
- filmaři začali rozvolňovat pevné kauzální spoje
- vyprávění = volný řetězec epizod s otevřeným koncem
- úvaha nahrazuje příběh

postavy → plastické vykreslení hned celé řady postav najednou

- typičtí jsou antihrdinové a postavy s kontroverzním charakterem
- variace na téma existenciální krize

prostředí

- okolní svět jako autonomní prvek výpovědi
- dojem autenticity prostředí, věrohodnost a pravdivost lokalit

styl → komplikovaně vrstvený děj, jenž dává vícero možných výkladů

kamera a barva – zmnožení informací v záběru díky hloubce ostrosti a dějové víceplánovosti + autenticita, expresivita a metaforičnost, mnohoznačná funkce barvy

stříh – z hlediska narace jeden z nejvýznamnějších komponentů, které se zásadně proměňují

- tendence k zrychlení rytmu filmového stříhu
- asociativní řazení záběrů jako výraz subjektivního vnímání skutečnosti
- stříh v roli autorského komentáře
- mnohost využití stříhu
- lineární stříh ale zůstává

zvuk – ruchy prostředí a dramaturgie ticha

- využití promluvy, hovorové podoby řeči
- kontrapunkty obrazu a hudby

důležitá role!!!

mluvčím, subjektem vypravovaného příběhu je **VYPRAVĚČ** – nositel dějových konfliktů

subjekt mluvčího → umí vyprávět (zprostředkovává události mezi vnímatelem a obsahem sdělení)

vypravěčské postoje – vypravěč ve filmu

1) autorův komentář

- komentátor mimo obraz, v 1. nebo ve 3. osobě j. č. hovoří k událostem, užívá čas minulý, přítomný či budoucí
- komentář veden odtrženě od času událostí, neosobně, objektivně, snaha upoutat k událostem
- informační význam x i ironický nádech – většinou je udržován v oznamovacím tónu, obsahuje hodnotící soudy

2) hrdinův komentář (např. Až přijde kocour: https://www.youtube.com/watch?v=ejjOSm5_p4Y)

- veden jednou z hlavních postav v 1. osobě j. č. – subjektivní postoj hrdiny (ich-forma)
- je to hloupé, protože je zbytečné, aby někdo říkal to, co vidíme

3) subjektivnost retrospektivního vyprávění

- ekvivalent vzpomínky

4) komentář postranního svědka

- veden očitým pozorovatelem, který není ani jednou z hlavních postav (1 os. j. č.) – kompromis mezi autorským a hrdinovým komentářem

5) obrazově-zvuková subjektivizace vyprávění

- kamera je jakoby v oku svého hrdiny (nikdy ho nevidíme) – experiment

6) hrdinův vnitřní monolog

- podmiňovací způsob – ukazuje subjektivní domněnky hrdiny o budoucnu
- duševní stavy – zobrazení duševních stavů (sny, návrat k vědomí, halucinace, pocity závratě...)

vyprávění přímé

polopřímé vyprávění

proplétá objektivní vyprávění s podáním jednotlivých hrdinů

Člověk na kolejích, Občan Kane – filmové vyprávění kombinované s výpověďmi hrdinů

Filmová naratologie

Oproti literatuře, tedy otevřenému systému jazyka, který umožňuje různocnění, je filmový obraz daleko přesnější, nese jasnější význam. Film je nepoměrně mladší uměleckou disciplínou, a proto pochopitelně čerpá ze sobě blízkého odvětví staršího – z literatury, podobně jako ve svých počátcích používal zkušenosti z divadla. Výrazové prostředky filmu jsou mnohem bohatší a složitější než ty literární, stále rozvíjí.

Vyprávění:

1. Klasické vyprávění obrazem, bez přítomnosti autorského hlasu = filmový a nejčastěji používaný způsob vypravování.
2. Narativní hlas zvenčí; vypravěčský hlas může náležet autorovi, některé z postav, anebo jeho původce může dokonce zůstat neurčený.
3. Narativní hlas patřící autorovi či hrdinovi přítomnému na plátně, který vypravuje příběh publiku.
4. Vypravovat lze i písemným textem na plátně (dědictví němého filmu). Dnes např. označení prostoru a času filmového děje...

5. Vyprávět lze stříhem → může se stát nebezpečnou ideologickou manipulací i zajímavým postupem k uvedení autorských pohledů.
6. Dalším nástrojem může být i kamera; například subjektivní občas doprovází vyprávění v ich-formě.
7. I nové kategorie autorského postoje.

Filmový vypravěč

Co se týká koncepce filmového vypravěče, Fleishman ve své knize *Story Telling situation in cinematic history* zdůrazňuje fakt, že filmový vypravěč není totožný s hlasem vypravěče. Filmovým vypravěčem nazývá všudypřítomného činitele, který předvádí film, a je složen z jednotlivých komponent, jako je zvukový kanál a obrazový kanál. Hlas vypravěče tedy může být jednou složkou celkového díla.

Při snaze o určení zdroje vyprávění přišli filmoví teoretici na řadu možností. Identifikovat opravdového tvůrce filmu s vypravěčem, kterého vidíme či slyšíme, je základní chybou. Nejen proto, že sám vypravěč, který informuje o událostech ve snímku, nemusí být nutně jeho součástí. Také ve filmové vědě se setkáváme s pojmem „implicitní autor“, což je lidský konstrukt. Někdo, koho si představujeme za samotným textem, ale s původním autorem nemá nic společného. Dá se říct, že se zrodil až z textu, až potom co jsme něco přečetli.